

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД АДАПТИРАНОТО ФИЗИЧЕСКО ВЪЗПИТАНИЕ И СПОРТ В УСЛОВИЯТА НА COVID-19

Стефка Джобова

Национална спортна академия „Васил Левски“, катедра „Водни спортове“,
сектор „Адаптирана физическа активност и спорт“

ORCID 

Stefka Djobova – <https://orcid.org/0000-0003-2792-0934>

РЕЗЮМЕ

Всички ние живеем в безпрецедентни времена. По различни начини пандемията от COVID-19 засегна живота на всеки един от нас, но в по-значима степен оказва влияние върху живота на тези общности, определени като уязвими и изложени на риск, включително тези на хората с увреждания. Към 2021 г. пандемията с пълна сила продължава да засяга в различна степен страните по света, а те в отговор на това се приспособяват към нейното въздействие. Смушенията в образованието засегнаха по-значимо децата със специални образователни потребности. Най-сериозно това се отрази на тяхното участие в часове по адаптирано физическо възпитание и възможността да практикуват спорт. Целта на настоящото изследване е да се проучат състоянието и предизвикателствата на сектора за предоставяне на адаптирано физическо възпитание и пара спорт в условията на глобална пандемия от COVID-19 и да се идентифицират актуалните проблеми в национален аспект. В резултат на проучването бяха идентифицирани три етапа и техните специфични характеристики по отношение на обществената нагласа, образователните подходи, институционалните действия спрямо децата със специални образователни потребности и функционирането на физическото възпитание и спорта с фокус върху адаптираното физическо възпитание и пара спорта. Идентифицирахме и две предизвикателства и тяхното взаимодействие със средата в контекста на адаптираната физическа активност. Налице е спешна необходимост от провеждане на задълбочено междусекторно проучване за влиянието на пандемията от COVID-19 върху състоянието на приобщаващото образование, пара спорта и факторите на здравето при децата и младежите със специални образователни потребности.

Ключови думи: адаптирано физическо възпитание, пара спорт, специални образователни потребности, пандемия

CHALLENGES TOWARDS ADAPTED PHYSICAL EDUCATION AND SPORTS IN THE CONDITIONS OF COVID-19

Stefka Djobova

National Sports Academy “Vassil Levski”, Department “Water Sports”,
Sector “Adapted Physical Activity and sport”

ABSTRACT

All of us are living in unprecedented times. The COVID-19 pandemic has affected the lives of each of us in various ways, but has had a more significant impact on the lives of those communities identified as vulnerable and at risk, including those with disabilities. By 2021, the full-scale pandemic continues to affect countries around the world to varying degrees, and they are adapting to its impact. Complications in the educational system affected significantly children with special educational needs. This extremely affected their participation in adapted physical education classes and the opportunity to practice sports. The aim of this study is to examine the state of adapted physical education and para sports sector and to identify challenges in its functioning in the context of the global pandemic of COVID-19, as well as to identify current issues at national level. The study identified three stages and their specific characteristics in terms of public response and attitudes, educational approaches, institutional actions toward children with special educational needs and the functioning of physical education and sports with a focus on adapted physical education and para sports. We also identified two challenges and their interaction with the environment in the context of adapted physical activity. There is an urgent need to conduct an in-depth cross-sectoral study on the impact of COVID-19 pandemic on the state of inclusive education, para sports and health factors in children and young people with special educational needs.

Key Words: adapted physical education, para sports, special educational needs, pandemic

ВЪВЕДЕНИЕ

Всички ние живеем в безпрецедентни времена. 2020 и 2021-ва се отличават коренно от предишни години. Пандемията от COVID-19 по един или друг начин засегна живота на всеки един от нас, но в по-значима степен оказа влияние върху живота на тези общности, определени като уязвими и изложени на риск, включително тези на хората с увреждания.

Изправени сме пред глобална здравна криза, каквато не сме виждали през последните 70 десетилетия в човешката история. Световната здравна организация характеризира коронавирусната болест, наречена COVID-19, като пандемия. Обаче имаме вече

пълното основание да твърдим, че ситуацията е много по-сложна – става дума за човешка, икономическа и социална криза. Всеки аспект от живота на хората е повлиян. Този вирус атакува не само здравето на хората, но и обществата в основата им (Guterres, 2020). Според годишния доклад на Уницеф (UNICEF, 2020) затварянето на училища, повишената уязвимост към тормоз, психическото напрежение и загубата на достъп до жизненоважни услуги нанасиха децата дълбоко. Но не всички деца са засегнати еднакво. Пандемията разкри дълбоки неравенства, които съществуват от твърде дълго време, като най-лоши са последиците за децата в най-бедните страни и общности и децата, които вече са в неравностойно положение.

Към 2021 г. пандемията с пълна сила продължава да засяга в различна степен страните по света, а те в отговор на това се приспособяват към нейното въздействие. Няма сфера в живота, която да не е засегната пряко или косвено. В допълнение към въздействието върху здравето, пандемията оказва и ще продължава да има дългосрочно значително въздействие върху образованието на децата и младите хора в световен мащаб. Вече близо 90% от децата и младите хора изпитват различни смущения в образованието си, а 185 държави по света са въвели временно или постоянно затваряне на училища и образователни институции в отделни райони или по целите си територии.

Всяко сътресение, природно бедствие или социален катаклизъм традиционно засягат най-тежко неравностойните групи в обществото. Децата с увреждания се възприемат като по-уязвими, защото „е по-малко вероятно някой да им обърне внимание и да се насочи към тях“, както и защото са „по-неспособни да се защитят“ (УНИЦЕФ, 2021).

Адаптирано физическо възпитание (APE) се основава на практическите взаимодействия между учениците и учителите. Затварянето на училища и незабавното преминаване към онлайн обучение поставиха предизвикателства пред учителите да провеждат дистанционни уроци на фона на статистиката, че само 57% от населението притежава поне основните дигитални умения (Европейска комисия, 2019 г.). Интересно внушение прави Kwock Ng (2020), като определя цялата физическа активност и спорт, упражнявани в дома през пандемията, като „адаптирани“.

ЦЕЛ

Целта на изследването е да се проучат състоянието и предизвикателствата на сектора за предоставяне на адаптирано физическо възпитание и пара спорт в условията на глобална пандемия от COVID-19 и да се идентифицират актуалните проблеми в национален аспект.

МЕТОДОЛОГИЯ

Предмет на изследване е адаптираното физическо възпитание и спорт в условията на COVID-19.

Обект на изследване са заниманията по ФВС и пара спорт в условията на COVID-19.

Настоящото изследване е резултат от проучване на документални източници и анализи на информационни съобщения от организации в сферата на пара спорта, специалното и приобщаващото образование и правозащитни организации за хора с увреждания. Бяха проведени теренни наблюдения и бяха осъществени преки полуструктурирани интервюта с девет деца и младежи с увреждания или специални образователни потребности и техните родители. Поради големите различия във функционирането за целите на това изследване ще ги разглеждаме като единични случаи (single case study). И не на последно място са резултатите от личната практика, част от която е отборът по обединен баскетбол на НСА, който е асоцииран с баскетболната програма на Спешъл Олимпикс България.

За целите на настоящото изследване визираме „Адаптираното физическо възпитание“ като физическо възпитание, модифицирано да отговори на потребностите на децата с увреждания (Hodge et al., 2017). Под термина „пара спорт“ приемаме всеки спорт, в който участват хора с увреждания, на всички нива на практикуване – от рекреация до спорт за високи постижения (Джобова и Кирилова, 2021). Тъй като няма универсално приета дефиниция на „увреждане“, въпреки че са правени различни опити за това, приемаме дефиницията на Световната здравна организация, публикувана в Международната класификация за функциониране, увреждания и здраве (WHO, 2001). Там „увреждането“ е представено като ограничение или загуба (в резултат на недостатъчност) на способността да се извършва дадена дейност по начина или до степен, считана за нормална за човека. Понятието специални образователни потребности (СОП) е определено в нормативните актове на Министерството на образованието и науката. СОП могат да имат деца, които срещат различни затруднения в обучението си, поради: Сензорни увреждания (нарушено зрение или увреден слух); Физически увреждания; Умствена изостаналост; Езикови-говорни нарушения; Специфични обучителни трудности; Емоционални или поведенчески; Нарушения на общуването и комуникацията; Хронични заболявания, които водят до СОП; Множество увреждания.

РЕЗУЛТАТИ

Първият резултат е свързан с идентифицирането на трите социални състояния, обвързани с първите три вълни на пандемията, и отговора на образователния и спортния сектор. При първата вълна никой не беше подготвен. Основно тя се характеризираше с неизвестност и страх. Затварянето на образователните институции отвори врати за онлайн образованието. Неочакваната промяна в начина на предоставяне на традиционното образование, свързана с преминаването към дистанционна форма на обучение, засегна всички – ученици, учители, родители и редица специалисти, работещи в сферата на образованието. Едни от най-засегнатите специалисти бяха предоставящите ресурсна подкрепа на деца със специални образователни потребности.

От педагогическите специалисти тежко засегнати се оказаха и учителите по физическо възпитание. В този най-ранен етап физическото възпитание и съответно адаптираното физическо възпитание бяха изключени от образователните програми. Нямаше незасегнати. Тежко засегнати бяха децата, но най-тежко децата в неравностойно положение. И ако децата, живеещи в бедност, имаха шанса да получат електронни устройства и да догонят останалите, то децата със СОП бяха напълно забравени и според правозащитната организация „Inclusion International“ (2020) попаднаха в категорията „Изключени от изключените“.

През март 2020 г. пандемията от COVID-19 доведе до затварянето на всички детски градини и училища в България. Затварянето им се отрази най-вече на над 700 хиляди деца в предучилищна и училищна възраст, на децата със специални образователни потребности и на техните родители.

Според проучване на УНИЦЕФ България само 63% от специалистите по приобщаващо образование са работили редовно с деца с увреждания по време на извънредното положение, като са помагали на едва половината и дори на още по-малко от децата с увреждания, които обикновено подкрепят. Тези резултати потвърждават данните от нашето проучване.

В търсене на отговор защо децата със СОП останаха извън обучението най-честият отговор е, че дистанционното обучение не е приложимо за повечето от тях. Наред с това беше посочена незаинтересоваността на родители, включително и тяхната неубеденост в ефективността на онлайн работата с техните деца. Липсата на дигитални умения при децата със СОП също бе посочена като причина. Според родителите най-големият проблем беше визиран в липсата на индивидуален подход, което продължава да е един от основните проблеми. В края на първата вълна от пандемията започва да се

експериментира с различни методи на дистанционна работа – по телефон, социални мрежи, платформи, електронна поща, физически или комбинация от различни подходи. Нашите наблюдения сочат, че по отношение на академичния успех се формираха две групи: положителен резултат и негативен резултат, вариращи от пълна мобилизация и повишаване на успеха до пълно отрицание на новата реалност, незаинтересованост към учебния процес и понижаване на успеха. Изследваните родители потвърдиха нашите наблюдения, че подгрупата на децата със СОП също следва тази тенденция, но процентът на положителните промени е значително по-малък от тези с отрицателни промени. Ще споделя един отличен случай на добра практика, съчетаващ индивидуализиран комплексен последователен подход. X. е ученик на 17 години със състояние от аутистичния спектър. Той е повишил успеха си по време на дистанционното обучение и е повишил значимо желанието да се включва в час по физическо, тъй като за него е била създадена индивидуална хибридна форма на подкрепа. Учителят по физическо възпитание е провеждал телефонни разговори с него, насърчавал го е да бъде активен и всеки ден да се упражнява на велоергометъра си. Когато X. придобива увереност в използването на обучителна електронна платформа, започва да получава и да гледа мотивационни видеоматериали, изпратени специално за него от учителя по физическо възпитание. След края на локдауна учителят започва да посещава X. веднъж седмично и да правят дълги разходки в квартала. Впоследствие включват и игра на баскетбол в двора на училището. X. е силно впечатлен и повлиян от индивидуалното внимание, което получава, и това го мотивира изключително много, физическото възпитание се превръща в най-любимия предмет, а неговият учител отчита напредък, какъвто не е виждал досега. Този резултат повлиява на програмата за индивидуално обучение и X. получава индивидуални часове по адаптирано физическо възпитание.

Спортът и пара спортът бяха изцяло замразени – тренировъчният процес спря, всички събития от спортносъстезателния календар бяха анулирани. Станахме свидетели на невидан досега прецедент – анулирано беше провеждането на Олимпийските и Паралимпийските игри. Драстично паднаха нивата на физическата активност поради това, че всички зали бяха затворени, въведена беше социална дистанция и пълен локдаун. Според редица автори (Maugeri et al., 2020; Ammar et al., 2020) мерките в световен мащаб са довели до значимо намаляване на физическата активност с тежки последствия за менталното здраве, общуването и взаимоотношенията, поведението.

През втората вълна от пандемията обществото беше подготвено, страхът и отчуждението отстъпиха място на добротата и взаимопомощта. Спортните специалисти по

света и в България се движеха на вълната на креативността и споделянето. В интернет пространството се появиха стотици идеи и ресурси за провеждането на часове по физическо възпитание, за дистанционен тренировъчен процес. Родителските организации на деца с увреждания напомниха за съществуването на децата си, а системата за подкрепа на приобщаващото образование се рестартира. Всички спортни събития от календара на Спешъл Олимпикс продължаваха да бъдат анулирани.

През третата вълна на пандемията бяха намерени отговори на повечето въпроси, възникнали през предишните два етапа. Започна етап на селекция на информацията и прилагане на добри практики. Разнообразиха се образователните форми, започна редуване на дистанционно с присъствено обучение. Но създадената негативна нагласа към физическия контакт направи трудно връщането в салоните и залите. Нови изследвания доказаха, че хората с интелектуални затруднения и затруднения в развитието са изложени на по-голям риск от инфекция и неблагоприятни здравни резултати, дължащи се на COVID-19, отколкото лицата без тези увреждания. Причините са различни, но основно включват високото разпространение на придружаващи медицински състояния; затруднения при достъпа до информация, неразбиране или неспазване на превантивните мерки и не съобщаване на симптоми на заболяването (Plourde et al., 2021). Това засили страховете на родителите на деца със СОП и се превърна в една от причините за продължаващата изолация.

В третия етап спортът беше възстановен в почти пълен вид. В международната програма за завръщане към спорта бяха дефинирани нива на риск при практикуването на различни спортове. При спазването на строги противоепидемични правила беше възстановен международният спортен календар. При децата със СОП и хората с интелектуални затруднения завръщането към спорта не беше толкова успешно, тъй като рискът е постоянен и в пряка зависимост от нивото на подкрепа. Физическият контакт, който е даденост при работата с тези хора, стана несъвместим с новите мерки, както и носенето на маска, което изключително затруднява комуникацията. Треньорите по пара спорта са изправени пред труден избор в търсене на компромиси за едновременното спазване на мерките и качествената треньорска работа. В нашата треньорска практика въведохме задължително носене на маски по време на тренировъчния процес. Най-голямо предизвикателство се оказа спазването на дистанция. Спешъл Олимпикс стартираха усилена подготовка за Световните зимни игри в Казан 2022, но впоследствие и това събитие беше анулирано. Паралимпийският спорт до голяма степен възстанови своя спортен календар.

Резултатите от интервюта ни дадоха основание да дефинираме две предизвикателства. Първото предизвикателство е свързано с личността на детето със СОП и неслучващия се индивидуализиран подход в образователната ни система. Децата със СОП покриват широк диапазон от увреждания, вариращ от леки обучителни трудности до тежка умствена изостаналост. Широк е и диапазонът на техните умения, вариращи от добра компютърна грамотност до никаква. Широко варираща е и потребността на всяко дете от подкрепа – от ограничена до постоянна. Нашата практика показва, че успешният модел в образованието на деца със СОП е комбинирането на структурирана рутина с индивидуален подход.

Второто предизвикателство е свързано с личността на родителя. Традиционно родителите на деца с увреждания се характеризират със съпричастност и са част от процесите на образование, приобщаване и социализация. Но за една нощ родителят се наложи да влезе в нова роля – учител, терапевт, треньор, психолог, медицинско лице, готвач, аниматор и много други. В условията на дистанционно обучение цялата тежест на образованието на деца със СОП падна върху родителите, а рецепта за това как да се случи нямаше. Социалната тежест върху тях се оказа по-висока, тъй като за повечето да са работещи откъщи родители на деца със СОП се превърна в мисията невъзможна.

Учителите на деца със СОП и спортните треньори са отново обединени в мисията си за предоставяне на образователна подкрепа, включване в часовете по адаптирано физическо възпитание и пара спорт. Добрите примери от практиката се увеличават, подобрява се и институционалната ангажираност за възстановяване на процеса на приобщаване.

ДИСКУСИЯ

Изминалата 2020 г. бе година, изпълнена с предизвикателства за всички. Тя промени начина ни на живот и на общуване с другите, но не промени ангажимента ни да подкрепяме най-уязвимите – децата и младежите със специални образователни потребности. COVID-19 промени начина, по който живеем, работим и учим. Но все още ниското ниво на осъзнаване на правата на хората с увреждания и съществуващите предразсъдъци сред широката общественост и в училищата породи, наред с всичко останало, отхвърляне на децата и учениците със специални образователни потребности.

Новата реалност ни накара да променим и начина, по който предоставяме подкрепа и знания на децата. И ако в средата на 2021 г. вече бяха направени първите крачки към създаването на подходящи и достъпни ресурси за децата със специални образователни

потребности, обединени на онлайн интерактивна платформа, каквато е например платформата „Подкрепи ме“, то в сферата на адаптираното физическо възпитание и пара спорта напредъкът е символичен и олицетворен само от единични случаи на добра практика. Във време, в което е силно засегнато и физическото, и менталното здраве на нацията, управляващите отново пренебрегват ролята на спорта и физическата активност на фона на неоспоримите доказателства за тяхното положително влияние върху здравето. Новите рестрикции доведоха до значителна промяна в културата на преподаване на физическото възпитание. Физическият контакт между учители и ученици, който по-рано беше нормален и се приемаше за даденост, вече е извън рамката на общуване. В международен мащаб вече се говори за „новото физическо възпитание“. Това ще отвори врати за нови подходи при адаптираното физическо възпитание. Тъй като ограниченията бавно се премахват, общността от изследователи и практики на адаптираната физическа активност се нуждае да бъде подготвена да заеме своята нова роля за гарантиране, че стратегиите за излизане от пандемията COVID-19 включват физическата активност и спорта като защитна стратегия за всички, но с особено значение за хората с увреждания.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Налице е спешна необходимост за провеждане на задълбочено междусекторно проучване за влиянието на пандемията от COVID-19 върху състоянието на приобщаващото образование, пара спорта и факторите на здравето при децата и младежите със специални образователни потребности. Плановете за възстановяване да предвидят интегриране на физическото, психичното здраве и психосоциалната подкрепа в образователната система. Има нужда от онлайн образователна подкрепа и повече изследвания, адресирани към адаптационните стратегии, които учителите по физическо възпитание използват, докато участват в онлайн обучение с деца със СОП. Получените данни да послужат за основа на спешни мерки, базирани на доказателства и интегриран подход за гарантиране на основните права на децата и младите хора с увреждания и за постигането на целите на Националната стратегия за хората с увреждания 2021–2030.

ЛИТЕРАТУРА

Джобова, С., Кирилова И. (2021) Спортната терминология в контекста на Паралимпийското движение, *Годишник на НСА Васил Левски*, ТОМ 1, София. ISSN 2682-9908, с. 196–203 // Dzhobova, S., Kirilova I. (2021) Sportnata terminologiya v konteksta na

Paralimpiyskoto dvizhenie, *Godishnik na NSA Vasil Levski*, ТОМ 1, Sofiya. ISSN 2682-9908, s. 196-203.

Янкова, М. (2020). *Бърза оценка на въздействието на COVID-19 върху образованието: задълбочаване на пропуснатото*. УНИЦЕФ България. // Yankova, M. (2020). *Barza otsenka na vazdeystviето na COVID 19 varhu obrazovaniето: zadalbochavane na propusnatoto*. UNITS EF Balgariya.

УНИЦЕФ (2021). Изследване на насилието срещу деца в България. Институционален капацитет за превенция и реакция на ННД // UNITSEF (2021). *Izsledvane na nasiliето sreshtu detsa v Balgariya*. Institutsionalen kapatsitet za preventsiya i reaktsiya na NND.

УНИЦЕФ (2020). Въздействия на пандемията COVID-19 върху предучилищното и училищното образование – гледна точка на специалисти, работещи в сферата на приобщаващото образование. // UNITSEF (2020). *Vazdeystviya na pandemiyata COVID-19 varhu preduchilishtnoto i uchilishtnoto obrazovanie – gledna tochka na spetsialisti, raboteshti v sferata na priobshtavashtoto obrazovanie*.

Ammar A., Trabelsi K., Brach M., Chtourou H., Boukhris O., Masmoudi L., et al. (2021). Effects of home confinement on mental health and lifestyle behaviours during the COVID-19 outbreak: insights from the ECLB-COVID19 multicentre study. *Biol. Sport* 38.

European Commission (2019). The digital economy and society index (DESI). Retrieved 20 March 2021 from <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/des>.

Guterres A. "The recovery from the COVID-19 crisis must lead to a different economy" Retrieved: 23 March 2020 from <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:uuPWvsR2XxEJ:https://www.un.org/en/coronavirus/un-secretary-general+&cd=2&hl=bg&ct=clnk&gl=bg>

Hodge, S, Lieberman, L., Murata, N. (2017). *Essentials of teaching adapted physical education: Diversity, culture, and inclusion*. Routledge.

Kwok Ng. (2020). Adapted Physical Activity through COVID-19. *Editorial. European Journal of Adapted Physical Activity*, 13, 1; doi: 10.5507/euj.2020.003

Inclusion International (2020). Excluded from the Excluded: People with Intellectual Disabilities in (and out of) Official Development Assistance. Inclusion International The Foundry. London.

Maugeri, G., Castrogiovanni, P., Battaglia, G., Pippi, R., D'Agata, V., Palma, A., Di Rosa, M., Musumeci, G. *The impact of physical activity on psychological health during COVID-19 pandemic in Italy*. *Heliyon*. 2020;6.

Plourde, E., Haltermann, W., Doty, P., Sowers, M., Bourne, M., Stokes, T., Karon, S. (2021) *COVID-19 Data on Individuals with Intellectual and Developmental Disabilities* (Issue Brief). Washington, DC: Office of the Assistant Secretary for Planning and Evaluation, U.S. Department of Health and Human Services.

Tromans, S., Kinney, M., Chester, V., Alexander, R., Roy, A., Sander, J., Dudson, H. & Shankar, R. (2020). Priority concerns for people with intellectual and developmental disabilities during the COVID-19 pandemic. *BJPsych Open*, 6(6), E128. doi:10.1192/bjo.2020.122

UNICEF (2020). Responding to COVID-19: *UNICEF Annual Report 2020*. New York: United Nations Children's Fund.

World Health Organization (2001). International Classification of Functioning, Disability and Health (ICF). (2001). Published in accordance with resolution WHA 54.21.

Global metrics LTD. (2020). Достъпно на <https://www.unicef.org/bulgaria/media/8926/file>.

Автор за кореспонденция:

Стефка Джобова

Национална спортна академия „Васил Левски“

Катедра „Водни спортове“

Сектор „Адаптирана физическа активност и спорт“

e-mail: stefka.djobova@abv.bg